

ANALIZA BIBLIJSKIH HEROINA U MARULIĆEVIM DJELIMA *JUDITA* I *SUZANA*

Anita Mikulić-Kovačević

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Anita Mikulić-Kovačević
Sveučilište u T o r o n t u

Nakana Marka Marulića da u dvama epovima piše o starozavjetnim ženama, naime o *Juditi* i *Suzani*, u skladu je s literarnim usmjerenjima renesansne književnosti i umjetnosti općenito, koja je veoma rado posezala za biblijskim i mitološkim likovima ističući njihove kreposti i veličine. K tomu valja dodati da je Marulić živio u posebnim okolnostima koje su ga nadahnjivale specifičnim temama. Dalmacija kao cjelina, a posebno Marulićev rodni Split, bijahu stalno na udaru turskih pljačkaških horda koje su svakodnevno nadirale iz unutrašnjosti. Ti nadori su ipak ostajali tek kao rubna popratnica njegova stvaralaštva, jer je mletačka vlast u odnosu prema Turcima pružala kakvu-takvu sigurnost. Mlečani su bili svojevrsni renesansni most prema Dalmaciji, omogućavajući joj šire renesansne kontakte pa su humanisti, poput Marulića, mogli u svojem stvaralaštvu – koliko god to izgledalo paradoksalno – vješto spajati internacionalne, bolje rečeno europske tekovine s nacionalnim hrvatskim vrijednostima. S obzirom na prihvaćanje *Judite* i *Suzane* kao književnih modela, valja u Maruliću gledati prvoga pisca koji je u vrijeme renesanse u slavenskom svijetu uzdigao biblijske teme na razinu zavidnih poetskih ostvarenja, što se posebno očituje u njegovu bogatu hrvatskom narodnom izrazu kojim se obraćao svojem čitateljstvu. Ni u zapadnim literaturama, u engleskoj, francuskoj, njemačkoj pa i talijanskoj, prije Marulića nije bilo mnogo epskih ostvarenja sa starozavjetnim temama.

Za razumijevanje *Judite* i *Suzane* kao književnih figura, najprije ću se pozabaviti biblijskim perspektivama tih dviju žena upotpunjujući biblijske premise dočitavanjem Marulićeva teksta. Zatim ću se osvrnuti na renesansni kontekst u kojemu naše junakinje funkcioniraju kao modeli, a onda ukazati na njihovo mjesto u samu žanru ženskih likova. Konačno ću zaključno ukratko prijeći na Marulićev doprinos renesansnoj književnoj ikonografiji kojoj je doprinio svojim spjevovima *Juditom* i *Suzanom* kao i Marulićevim posebnim, rekla bih, hrvatskim nagnućem prema tom književnom pothvatu.

Marulićev izbor *Judite* i *Suzane* kao literarnih modela u skladu je s izborom epskih naracija koje se nastavljaju na srednji vijek, ali koje su u vrijeme renesanse modernizirane vergilijanskom epikom. Međutim izborom baš dvaju ženskih biblijskih likova Marulić istovremeno obogaćuje svoje spjeveve biblijskom tematikom koja njegovim stihovima osigurava konotativnu čvrstoću i denotativnu prohodnost i čitkost. Biblijske priče same po sebi pokazuju razne vidove značenja pa prema tomu i dopustivih tumačenja. Tako biblijske heroine postaju idealne teme za Marulića koji je prije svega zainteresiran za moguće kombinacije univerzalnog biblijskog i lokalnog. Juditin heroizam i Suzanin – recimo tako – dalmatinski kolorit veoma je dobro odgovarao Marulićevoj angažiranosti u očuvanju kršćanskih i nacionalnih vrijednosti pred nadorima Turaka, ali i estetskim porivima u izražavanju domaćih krajolika (opis Suzanina vrta) te opisa mora, na koje kao da gleda daleko više s kojega splitskog prozora negoli iz biblijskih daljina. Neki su književni povjesničari, kao na primjer Marin Franičević, vjerovali da je *Juditom* Marulić očito imao namjeru poticati sunarodnjake na akciju protiv Turaka. Franičevićeva teorija postaje uvjerljivija zna li se da se Marulić u objema poemama latio tema koje mogu same po sebi biti i te kako upitne, jer obje, i *Judita* i *Suzana*, idu u red neobaveznih, gotovo apokrifnih biblijskih tekstova.

Kao gorljivi katolik i veliki znalac Sv. pisma Marulić se uvijek mogao pozvati na crkveno prihvaćanje tih tekstova prigodom više lokalnih crkvenih sinoda, kao na primjer onoga u mjestu Hiponu 393. i u Kartagi 397. godine. Važno je također napomenuti da su te crkvene odluke imale i protivnika, a među najgorljivijima bio je baš sv. Jeronim, prevoditelj »Vulgate«, koji je, zapravo, bio u samu središtu Marulićevih kršćanskih zanosa pa i nacionalnog žara. U 4. stoljeću sv. Jeronim je kao stručnjak za hebrejski jezik, a i za Stari zavjet općenito naglašavao kako i *Juditu* i *Suzanu* treba držati u apokrifnom kontekstu. Istina, on ih u svojem prijevodu nije zaobišao, ali se srednjovjekovni priređivači Biblije nisu držali njegovih preporuka i razdioba, pa je s obzirom na uvrštavanje tih dvaju tekstova vladao svojevrsan kaos. U svakom slučaju, u vrijeme renesanse razdioba starozavjetnih knjiga na apokrifne i kanonske bila je veoma nejasna.¹ Baš ta nejasnoća, a i veliki naboj kontrastnim događanjima, donekle može objasniti Marulićevu posebnu ljubav prema *Juditi* i *Suzani*. Valja tomu dodati i teoriju koja

¹ *The New Oxford Annotated Bible*, New York: Oxford University Press, 1991.

može zaintrigirati svakog proučavatelja Marulićevih djela: na koji bi drugačiji način Marulić mogao lakše ostvariti dva uspješna poetska teksta na hrvatskom jeziku, s tako zanimljivim zapletima, koji ostavljaju toliko prostora za umjetničke postupke. Publika je, dabome, u obama tekstovima mogla vidjeti ono što je i tražila, a narativni zanosi i tečnost stihova mogli su samo pomoći Juditinoj polifoničnosti, toj ljepotici tijelom i duhom, hrabroj ženi koja spašava Betuliju, ali koja je Marulićevim sunarodnjacima ulijevala nadu u rasap turskih vojnih sila.²

Sagledavanjem biblijskih naracija izblizega, posebnosti su metafora i ideološke poruke koje Marulić naglašava, sasvim jasne. Suzana je ljepotica koju dva sudca zatječu u njenom vrtu, prigodom kupanja. Ta su dva starca bili česti gosti u domu njezina muža. Kad ona odbija njihove prijedloge i zahtjeve te dvojice staraca, oni joj prijete da će je optužiti kako su je našli u preljubu, s mladićem u vrtu. Nakon što je Suzana sazvala svoje slugе, krivo je sudci optužuju, a već idućeg dana je čeka osuda na smrtnu kaznu zbog preljuba. Bogom nadahnut mladić imenom Danijel dokazuje njenu nedužnost nakon što pojedinačno ispituje starce gdje su je to oni vidjeli u preljubu, na što dabome dobiva dva različita odgovora. Suzana je proglašena nedužnom i oslobođena je optužbe. Pokazuje se Suzanina vjernost, nepokolebljiva vjera u Boga, njena ljepota — sve su to njene odlike na koje nam ukazuje Biblija.

Poput nje i *Judita* je izvanredno lijepa. Jedna je od odlika obiju heroina da su bogate, a Judita je udovica koja živi po Božjim zakonima pa baš zbog toga i jest odabrana da oslobodi svoj narod od moćne i arogantne asirske vojne sile. Ne očitujući potpuno svoje namjere, ona prilazi gradskim poglavarima u Betuliji i obećava da će se do malo dana Gospod opet smilovati puku Izraelovu. Sa svojom sluškinjom Abrom odlazi u Holofernov logor gdje, zapravo dosta lagano, zavodi svojom izvanrednom ljepotom Holoferna kojemu, dok je mrtav-pijan, odsijeca glavu i vraća se svojim u grad. Izraelci se tada naoružani daju u potjeru za obezglavljenom i prestrašenom asirskom vojskom i lako je pokoravaju. Ta Božja pobjeda izvojevana Juditinom ne samo ljepotom i hrabrošću nego pobožnošću i povjerenjem u Jahvea donosi joj silnu slavu jer je ona vratila svojem narodu u prvom redu vjeru u savezništvo s Bogom, što će trajati dugi niz godina, sve do njene smrti u dobi od 105 godina.

Privlačnost tih dviju junakinja u vrijeme renesanse, pa i poslije, bila je tolika da je sam Shakespeare svojim dvjema kćerkama dao ta dva biblijska, iako apokrifna, imena.

Maruliću su te teme bile jasne: dvije krasne žene sposobne su ne samo suprotstaviti se zlu nego i pobijediti prijetnju i zlo, stati na put zlīm muškarcima, da bi sebi i svojim vratili mir i ušćuvali ženstvo i kreposti, a to upravo i jest ono što Marulić kao odani sin Katoličke crkve želi prenijeti na svoje slušateljstvo. Štoviše, obje su žene pozvane da upravo one prođu ispit presuđujući sudcima i

² Marin Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 1983, 231.

moćnicima: *Suzani* je uz dvojicu sudaca staraca trebao suditi i sam muž, a *Judita* je herojski presudila Holofernu. Nije li to alegorija moralnog i duhovnog suda kojima je nedužno dalmatinsko pučanstvo bilo izloženo zbog nehaja zapadnokršćanskih sredina u vremenima teških turskih pljačkaških upada? Marulić se pokazao veoma sposobnim u očitavanju biblijskih simbola i naracija kako bi postigao svoje vlastite najprije umjetničke, a onda i nacionalne svrhe: htio je, naime, *Juditom* i *Suzanom* kao modelima vjere u pobjedu zagrijati i inspirirati sugrađane i kršćanski svijet općenito te istovremeno utješiti svoje čitatelje i upozoriti da su grijesi uzroci svakog ljudskog zla i ropstva. Za Marulića su dvije biblijske žene osobe žestokih akcija i nepokolebljive kreposti koja se postiže samo striktnom odanošću Bogu i vjerom te žarkom željom da se svladaju sve poteškoće, bez obzira na to kako se činile velike i nepremostive. Nad glavom se obiju žena njihao mač smrti, ali one nikako ne gube pouzdanje u Božju pravdu i svemoć. Štoviše, očvrsnute vremenskim kušnjama one dobivaju pravo da budu slavljene u budućnosti, vječno.

Za modernog čitatelja ipak je neophodna nijansiraniya interpretacija tih dviju heroína. Očito je da je Marulićev izbor tema određen onim što su te dvije biblijske junakinje rekle i učinile, ali je možda još važnija njihova ljepota koja je odraz svojeg vremena. I *Judita* i *Suzana* petrarkističke su dame, što se ne očituje samo izborom lirskih opisa leksikom i pjesničkom skladbom nego čitavim petrarkističkim senzibilitetom. Kao što je Mirko Tomasović istaknuo, *Suzani* je prethodnica Danteova Beatrice i to svojom zanosnom ljepotom kojom je žarila prema drugima, harmonijom duha i tijela, uma i nježnosti, svojom misterioznošću i skladom. Drugi je uzor ljepote Petrarkina Laura pa tako, na sličan način *Suzana* i *Judita* postaju prisposobljive idealu renesansne *donne*.³ Taj je tip ljepote očit u *Suzani*, čiju fizičku ljepost Marulić opisuje na ovaj način:

Bile biše šije, a čarnih očiju,
Glavice milije ner ti reć umiju.
Obarvi ter vijju, nad kimi staše val,
Ako reći smiju, Bog biše upisal.

U pjesmi se opisuje Suzanin bijeli vrat, crne oči i tanke obrve (dabome, sa svim nebeskim atributima). Marulić nastavlja opisom njenih crvenih usana poput ruže, delikatno crvenkasto-bljedolikih obraza, svilenih haljina, visokog lelujav-čvrsta stasa, a sve to produhovljeno dubokom mudrošću koja je usklađuje i upotpunjuje.

Na sličan način *Judita* ljepotom daleko nadilazi fizičku savršenost. U posveti *Judite* »Počtovanom u Isukarstu popu i parmanciru splickomu Gospodinu Dom Dujmu Balistriliću kumu svomu« Marulić ovim riječima opisuje biblijsku svetu udovicu:

³ Mirko T o m a s o v i ć, »Poetski ukrasi u Marulićevoj *Suzani*«, *Dani Hvarskog kazališta: Marko Marulić*. Split: Književni krug, 1989 74-82.

»Eto k vam gre Judita gospoja ma visoko počtovana, more biti ne s manjom urehom nego kada se ukaza Olofernu, ne da vas kako i njega tim prihini, da prija pokripi u uzdaržan'ju svete čistoće, prid oči vaše ponesši i postavivši sve lipote, krasosti, kriposti, dike i slave svoje, kimi se je urešila vele plemenitije i gizdavije nego kê no se reše svilom, zlatom i biserom«.

U stihovima *Judite* Marulić se služi manje ukrasnim opisima vanjštine negoli u *Suzani*. On napominje:

Tada se nahaja Judit u gradu tom,
Kano svih nathaja lipostju, dobrotom,
Ka živit životom odluči prečisto,
Poče imit od kom udovičtva misto.

Iako je na Juditine tjelesne urehe Marulić potrošio manje epiteta negoli u opisu Suzane, bitno je da je Juditina ljepota sasvim u funkciji viših ideala, u skladu Božje nakane, a naracija se u tomu pravcu upravo i odvija.

Fizička ljepota ujedinjena s duhovnim odlikama što ih Marulić dodjeljuje biblijskim heroinama u skladu su s renesansnom fizičkom ljepotom i krepostima kako ih je opisao Baldesar Castiglione u djelu *Dvorjanin* koje je tiskano sedam godina nakon prvog izdanja Marulićeve *Judite* (1528).⁴ Zanimljivo je napomenuti da se za Castiglionea »dvorska dama« ne bi trebala odlikovati muškim značajkama, »nego mislim da bi iznad svega po svojem vladanju, manirima, riječima, kretnjama i stavom žena trebala biti što različitija od muškarca pa upravo kao što muškarac mora pokazivati izvjesnu čvrstu i tvrdu muškost tako se žena treba očito odlikovati blagošću i delikatnom nježnošću, s izrazom ženstvene slatkoće u svakoj svojoj kretnji«.⁵

Kako onda paradoksalno izgledaju *Judita* i *Suzana*, koje bi po svojim fizičkim atributima, prema Castiglioneovu inzistiranju trebale biti »prirodno graciozne, umne, pažljive, što obazrivije i što opreznije da ne dadnu povoda da se o njima ne uzmogne reći kakvo zlo te da se vladaju tako da ne budu ne samo okaljane kakvom krivicom nego čak i samom sumnjom o kakvoj krivnji«, a kod Marulića se ženi ukazuje više na muške negoli ženske odlike pri smionosti njenih djelovanja.

Čini mi se da se u tom paradoksu, koji Marulićeve stihove stavlja iza konteksta renesansnog idealiziranja žene, naše junakinje i uvode u sferu sasvim nedostatna izravnog feminizma, ali se ipak kroz te stihove naglašava kako obje junakinje prelaze iz tradicionalne uloge pobožne žene i udovice u braniteljice kreposti i snage svojeg značaja. To je neoborivi dokaz potencijalnih sposobnosti odlučnih žena.

Svejedno, ova slika Juditine i Suzanine krajnje hrabrosti i odlučnosti protkana je bitnim protuslovljem. Iako se obje junakinje odlikuju krepošću i

⁴ Baldesar Castiglione, *The Book of the Courtier*. trans. Charles S. Singleton. New York: Anchor Books.

⁵ Ibid.

odvažnošću, upravo Juditina ljepota čini je zavodljivom u toj mjeri da ta ljepota postaje njenim glavnim oružjem, dok u Suzaninu slučaju Suzanina izuzetna ljepota inspirira i katalizira požudu.

Naspram prijetećem licu smrti, obje žene postaju tako smione da u tom nadilaze stupanj muškosti, pri čemu se *Judita* beskrupulozno služi lažima i okrutnim ubojstvom u postizanju već unaprijed određenog izvršenja svrhe. Ove muške osobine čine Juditu mnogo sličnijom Machiavellijevu *Vladaru* negoli Castiglioneovoj *Dvorskoj dami*.

Činjenica da je Marulić utemeljio svoje alegorijske epove na Juditi i Suzani veoma očito govori o njihovoj važnosti u renesansnim književnim krugovima općenito i o njihovu značenju za dalmatinske općine posebno. Narativnost *Judite* i *Suzane* skladno se isprepliću s božanskim krepostima, seksualnim aluzijama, brutalnim ubojstvima, a sve je to rezultiralo mnogostranom senzibilnošću, koja je morala biti dopadljiva muškom renesansnom čitatelju koji je uvijek imao pohotnije i tjelesnije ukuse na dohvatu. Kako je Marulić odabrao pisanje stihova prihvatljivih širim čitateljskim slojevima, time je više popularizirao biblijske heroine u hrvatskim čitateljskim krugovima. Njegov izbor stihova koji se gotovo primiču narodnom epskom stilu te komuniciranjem svojih tema na narodnom radije nego li na latinskom jeziku učinio je njegovu poeziju popularnom. Tomu valja dodati i njegov izbor usporedba iz svakodnevnog života koje je šira publika mogla lako razumjeti. U tom kontekstu na primjer Stipe Botica navodi Marulićevu usporedbu Ozije, betulijanskoga vođe koji tješi zabrinuto mnoštvo, s brodom o koji udara valovlje:

Kako ki strašnima vitri zagonjen brod
Mev vali mnogima vodi prik slanih vod...⁶

Tim pokušajem proširivanja narativne dopadljivosti Marulić nesvjesno promiče protuslike biblijskih heroina, čime ih ujedno udaljuje od renesansnih ideala žene.

Ali takva interpretacija njegovih tema nema većeg značenja za renesansu, niti je općenito u renesansi baš toliko prepoznatljiva koliko je specifična u Marulićevom parafraziranju ženske ljepote u opisu dviju junakinja uz koje nalazimo česte attribute bliske renesansnoj ideologiji. Ta je ideologija također dopuštala Maruliću da se odvaži na izražajne punine književne rekonstrukcije i aktualizacije. Imajući sve to na umu, usuđujem se ovdje uključiti neke aspekte šire kontekstualizacije kako bih sagledala Marulićev izbor tema.

U vrijeme renesanse žene nisu bile smatrane u svim aspektima života jednake muškarcima. Od brojnih profesija renesansno društvo dopuštalo je ženama samo dva poziva: da bude supruga/majka ili redovnica. Samo su ta dva poziva ženama

⁶ Stipe B o t i c a, »Marulićeva *Judita* i hrvatska tradicijska kultura«, *Colloquia Maruliana IX*, Split- Rim 2000, 269.

bila dostupna. Žene su mogle izabrati brak i puno sudjelovanje u društvenom životu, ili se suzdržati od braka i od svjetovnog života i povući se u svijet gdje su mogle nastaviti proučavanje. Kada su bile prisiljene na izbor jednog od dvaju poziva, učene su renesansne žene morale ili zaboraviti na humanističke studije koje su u mladosti mogle slobodno otpočeti, ili pronaći kakav djelomičan ili nepotpun izlaz da na tradicionalan način nastave ono što su u mladosti otpočele.⁷

Najviše je žena, u svim društvenim slojevima, izabiralo brak, znatan broj ih je prihvatio redovničke zavjete, a veoma mali broj se izolirao u svoje vlastite domove kako bi nastavile studije.

Muškarci humanisti, kao na primjer Leonardo Bruni, nisu prihvaćali usklađivanje stereotipnih pogleda na žene s njihovim stvarnim potencijalom koji su pokazivale u učenim humanističkim krugovima svojeg vremena. Budući da je humanistički studij imao intimne dodire s građanskim dužnostima, Bruni je isključivao žene iz kontinuiranog studiranja, promičući ideje kako žena ne može sudjelovati u raspravama u javnom životu bez »prijeteeće umobolnosti i potrebnog obuzdavanja«.⁸

Kao rezultat toga samo se muškarac smatrao sposobnim slobodno sudjelovati u intelektualnim i društvenim sferama koje su bile uključene u humanističke studije. Žene su zbog posvuda naširoko razglašanih stereotipnih shvaćanja o njima bile veoma strogo izolirane iz svih vidova intelektualnog života.

Važno je pripomenuti da žene u Hrvatskoj u vrijeme renesanse uglavnom nisu poznavale ni latinski ni talijanski te su govorile samo hrvatski.⁹

Mletački guverner Giovanni Giustiniani, prigodom službenog posjeta dalmatinskim gradovima god. 1553. komentirao je o jeziku u Dalmaciji na sljedeći način: »Istina je da svi građani također govore *lingua franca* (to jest mletački)... ali žene govore samo svojim materinskim jezikom.«¹⁰ Najglavniji razlog što žene nisu bile sposobne govoriti talijanski-mletački leži u tomu što nisu imale pristup školovanju. Kao i većina običnog puka, one su većinom bile nepismene jer su škole u Dalmaciji »bile otvorene samo dječacima, a jedine žene kojima je školovanje bilo potrebno bile su redovnice kako bi mogle slijediti molitvene obrede i od kojih se tražilo čitanje duhovnog štiva«.¹¹

U takvom su kontekstu *Judita* i *Suzana* kao književne ikone mogle imati uloge samo u muškim humanističkim krugovima iz jednostavna razloga što drugih krugova nije ni bilo.

⁷ Margaret King, »Book-Lined Cells: Women and Humanism in the Early Italian Renaissance« in Patricia Labalme, ed. *Beyond their Sex- Learned Women of the European Past*. (New York: Suny Press, 1983), 68.

⁸ Lisa Jardine, »O Decus Italiae Virgo, or the Myth of the Learned Lady in the Renaissance«, *Historical Journal*, 28, 4 (1985), 813.

⁹ M.A. Usmiani, »Marko Marulić« *Harvard Slavic Studies* Vol. 3 (1957): 3.

¹⁰ As quoted in Bogdan Raditsa, »Some Aspects of Italian Literary Exchanges and Influences on Croatian Literature«, *Balkan Studies* Vol.10, no.2 (1969): 264.

¹¹ M.A. Usmiani, »Marko Marulić«, *Harvard Slavic Studies* Vol. 3 (1957): 18.

U tim su krugovima kontradiktorni odnosi muških i ženskih atributa izraženi u ovim dvama biblijskim modelima imali veoma malo odjeka ili dubljih implikacija od onih koji su se mogli nalaziti iza denotativnih vrijednosti za muško humanističko čitateljstvo.

Ove činjenice ipak ne lišavaju Marulića namjere da upotrijebi alegorijsko značenje svojih ženskih likova kako bi postigao vlastite književne, pa i političke svrhe, gdje je sve kroz epiku usredotočeno oko potpore i održavanja nacionalne svijesti među njegovim sunarodnjacima koji su trpjeli stalne turske napade. U tom pogledu veoma je značajna naslovna stranica drugog izdanja *Judite*.

Time se oblikuje zanimljiva zagonetka koja može zaintrigirati suvremene čitateljnice: poznato je da je Juditina zavodljivost bila veoma raširena u vrijeme renesanse, ali ironija je u tomu što su samo muškarci i veoma malo žena imali prigodu čitati te tekstove. Kad tako govorimo o dvojnoj Juditinoj ulozi, koja obuhvaća i muško i žensko područje, onda valja znati da je tako moguće govoriti samo iz historiografske perspektive muškog i ženskog spola, obaviještenog o modernom senzibilitetu.

Proliferacija renesansne literature kao i likovne umjetnosti i literature o Juditi, i nešto manje o Suzani, može se dovesti u vezu s njenom središnjom komponentom koja je ugrađena u Božji plan spašavanja izabranog naroda. *Judita* je nacionalna junakinja te prava fizička manifestacija svojeg naroda. Kao što samo njeno ime pokazuje, Judita je »Židovka«. Ona je također predstavnica strogo židovskog zakona: potpuno je odana Zakonu, posebno onom o propisu hrane, koji slijedi diljem svojeg pothvata.

Do sada su se mnogi pozabavili, posebno u zadnje vrijeme, psihološkim i seksualnim smislom Juditina odsijecanja Holofernove glave. Margarita Stockerova naglašava kako je upravo Juditina ženstvenost i njena fizička slabašnost očito uzrokovala da se pojavljuje djelotvoran prst Božji u svim njenim akcijama koje nadilaze njene naravne sposobnosti. Stocker ide dalje i navodi da je upravo Juditina čistoća važan sastojak njene podložnosti Božjemu patrijarhatu, koji je u drugu ruku kompromitiran činjenicom što se »Judita koristila svojom seksualnošću u obmanjivanju Holoferna«. Zbog toga razloga »dublji ženstveni smisao Juditina čina nije represivan«. ¹² To je jedna vrsta čitanja koja je integralni dio moderne kontekstualizacije Marulićevih poema u renesansnom žanru biblijskih heroína.

Kako je Marulić izabrao teme dviju značajnih epskih poema koje se baziraju na ikonografiji Judite i Suzane, to ga uvrštava u širi kontekst renesansnih biblijskih interpretacija. Marulić nije svoje teme izabrao u zrakopraznu prostor; on je očito bio svjestan da njegova poezija može obuhvatiti šire čitateljstvo i svidjeti se općoj publici kao i nižim društvenim slojevima samim time što im se obraća na narodnom jeziku (čime se postiže ujedno i izravni politički učinak), a s druge strane *Juditom* i *Suzanom* bio je Marulić privlačan i rafiniranim školovanim humanistima koji su

¹² Margarita S t o c k e r, *Judith: Sexual Warrior*. New Haven and London: Yale University Press, 1998, 10.

s tim dopadljivim temama bili već upoznati. Iz moderne perspektive za ovu drugu vrstu čitatelja možemo lako zaključiti da su ih privlačile mnoge dimenzije ovih dviju biblijskih žena, koje su bile inspirativne i zavodničke, što samo po sebi pojašnjava razloge neizostavne popularnosti poezije s tim temama. Drugim riječima, Marulić je znao osigurati široku publiku, koja daleko nadilazi renesansno čitateljstvo, izborom tema, protuslovnim slikama, kao i političkim, teološkim i seksualnim prizvucima.

Druga bitna komponenta Marulićevih poema jest njihovo mjesto u literaturi dalmatinske renesanse koja se koristila različitim oblikom od onoga u onodobnim talijanskim djelima. Točnije rečeno, *Judita* i *Suzana* napisane su na narodnomu jeziku što bismo mogli, iz današnje perspektive, smatrati patriotskim potezom. Napomenimo da su usprkos velikom utjecaju talijanske renesanse na hrvatske humaniste u Dalmaciji dalmatinski humanisti bili sposobni razviti svoj vlastiti jedinstveni izraz. Neki povjesničari književnosti, kao na primjer Ante Kadić, tvrde da su »najbolje stranice hrvatske renesansne literature one gdje su domaći izraz i duh bili nazočni«. ¹³ Djela raznih pisaca odražavaju stvarnost i tradiciju rodne im Dalmacije. U *Juditi* Marulić se poslužio klasičnim latinskim oblicima isprepletenim daškom i olujama mora u blizini rodnoga mu Splita. Marulićevo djelo upućuje i na srednjovjekovnu hrvatsku književnost te narodnu poeziju koja joj daje zamršen slavenski profil, različit od latinske i talijanske književnosti koje su dominirale humanističkim krugovima.

Radost pri današnjem čitanju *Judite* i *Suzane* proizlazi iz književnih i stilskih ljepota koje izvire iz odjeka ovih heroína. Unošenje pak modernih perspektiva u ove poeme obogaćuje stihove dubinama koje su mogle biti izgubljene za renesansu (gdje su čitatelji bili gotovo isključivo muškarci) ali i ukazuje na novu razinu uspješnosti Marulićevih djela, jer se hrabro odlučio usredotočiti svoja remek djela na biblijske junakinje, koje su uživale ugled zbog ženskih osobina ljepote i čistoće, kao što su bile poznate i zbog muških osobina, hrabrosti, smionosti i izravnih ambicija.

¹³ Ante K a d i ć, »The Croatian Renaissance«, *Slavic Review* Vol XXI, no. 1 (1962): 88.

NAVEDENA DJELA

- The New Oxford Annotated Bible*, New York: Oxford University Press, 1991.
- Botica, Stipe: »Marulićeva Judita i hrvatska tradicijska kultura«, *Colloquia Maruliana IX*, Split- Rim 2000, 269.
- Castiglione, Baldesar: *The Book of the Courtier*, engleski prijevod Charles S. Singleton, New York: Anchor Books.
- Franičević, Marin: *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 1983, 231.
- Jardine, Lisa: »O Decus Italiae Virgo, or the Myth of the Learned Lady in the Renaissance«, *Historical Journal*, 28, 4 (1985).
- Kadić, Ante: »The Croatian Renaissance«, *Slavic Review* Vol XXI, no. 1 (1962).
- King, Margaret: »Book-Lined Cells: Women and Humanism in the Early Italian Renaissance« u Patricia Labalme, ed.: *Beyond their Sex- Learned Women of the European Past*, New York: Suny Press, 1983.
- Marulić, Marko: *Judith*, engl. prijevod, Henry Cooper, New York: Columbia University Press, 1991.
- Raditsa, Bogdan: »Some Aspects of Italian Literary Exchanges and Influences on Croatian Literature«, *Balkan Studies* Vol.10, no.2 (1969).
- Stocker, Margarita: *Judith: Sexual Warrior*, New Haven and London: Yale University Press, 1998.
- Tomasović, Mirko: »Poetski ukrasi u Marulićevoj 'Susani'«, *Dani Hvarskog kazališta: Marko Marulić*, Split: Književni krug, 1989, 74-82.
- Usmiani, M.A: »Marko Marulić«, *Harvard Slavic Studies* Vol. 3 (1957).